

ՔԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՀԱՐԹԱԿՆ ԱՌԱՆՑ ԻՐԱՆԻ

*(Քննարկում Քաղաքակրթական և մշակութային հետազոտությունների կենտրոնում)
4 սեպտեմբերի, 2008թ.*

Օգոստոսի 13-ին՝ վրաց-ռուսական (հարավօսական) ռազմական հակամարտության գրեթե ավարտին, Մոսկվայում Թուրքիայի վարչապետ Ռեջեփ Թայիբ Էրդողանը համագործակցության մի նոր նախաձեռնությամբ հանդես եկավ, որը ստացավ «Կովկասյան կայունության և համագործակցության հարթակ» անվանումը: Մասնակիցներն են հարավկովկասյան երեք պետությունները՝ Վրաստան, Հայաստան, Ադրբեջան, Ռուսաստանի Դաշնությունը և նախաձեռնության հեղինակ Թուրքիան: Այս համագործակցության կարևորագույն նպատակներից մեկը անվտանգության որակապես նոր համակարգի ստեղծումն է: Որքանո՞վ է իրատեսական նման նախաձեռնությունը, և արդյո՞ք հանարավո՞ր է այն իրագործել առանց Իրանի մասնակցության:

(Չակերտներով առանձնացված յուրաքանչյուր պարբերություն առանձին մասնակցի խոսքն է)

«Փորձենք խոսել անցուդարձի մասին և գնահատել, թե որքանով է իրական այդ անվտանգության համակարգի ստեղծումը, իրատեսական քաղաքականությունն են արդյո՞ք բանակցությունները, որ տեղի են ունենում այս օրերին, վրացիների և ադրբեջանցիների, ադրբեջանցիների և թուրքերի, թուրքերի և ռուսների միջև: Սեպտեմբերի 6-ին Հայաստան է գալու Ա.Գյուլը, և քննարկվելու է այդ հարցը: Որպեսզի կարողանանք հասկանալ, թե որքանով է այս նախագիծն իրատեսական, պետք է նախ հաշվարկել շահերը: Ո՞վ ինչ շահ ունի տարածաշրջանում, և ո՞ւմ շահերին է սա հակասում»:

«Ակներև է, որ առաջին հերթին սա հակասում է Իրանի շահերին: Իրանցիները լուռ են, ոչինչ չեն ասում: Կան տարբեր մեկնաբանություններ այդ առիթով, օրինակ՝ իրանցիները կարող են վիճակը ձեռնադրել համարել, քանի որ ուշադրություն իրենցից շեղվել է՝ հնարավորություն տալով աշխատել ուրանի հարստացման վրա: Մյուս կողմից, սեպտեմբերի 3-ին Թեհրան է ժամանել *Ատոմատրոյէքսպորտի* ղեկավարը, և Շանհայի համագործակցության կազմակերպության պայմանավորվածությունների հիման վրա համաձայնության են եկել, որ 2009թ. արդեն Բուշեհրն անպայման գործարկվելու են»:

«Այսօր Հարավային Կովկասը հայտնվել է ՀԱՊԿ-ի և ՆԱՏՕ-ի շահերի բախման գոտում: Մեկը՝ գլոբալ, իսկ մյուսը՝ եվրասիական, այսինքն՝ տարածաշրջանային

անվտանգության համակարգ է: Հնարավոր է արդյոք ստեղծել երրորդ անվտանգության համակարգը ենթատարածաշրջանային մակարդակի վրա»:

«Կովկասը բոլորի կողմից դիտվում է վերջին գիծ: Կովկասն իր կառույցներով եվրոպական է: Իսկ Իրանը դրանից դուրս է: Թուրքիան, որքան էլ արևելյան երկիր է, Եվրոպայի մեջ է դիտվում: Այսինքն՝ համակարգերը ստեղծվում են Եվրոպայի սահմանագծին: Այստեղ կարևոր է հասկանալ, թե առաջարկը որտեղից է գալիս, Թուրքիայի՞ց, թե՞ օվկիանոսի այն կողմից և այլն»:

«Տարածաշրջանում համակարգեր կամ կառույցներ ստեղծելու նարրատիվ, դիսկուրսներ գոյություն ունեն: Կան օրինակ ֆանտաստիկ կառույցներ ստեղծելու գաղափարներ, կան քիչ թե շատ ռեալ կառույցների գաղափարներ: Առաջինը «Կովկասյան տուն» ստեղծելու գաղափարն էր, որ առաջ քաշեց Շևարդնաձեն: Երկրորդը «Black Sea Economic Cooperation» կազմակերպությունն էր: Հետո ստեղծվեց ԱՊՀ-ն, ապա՝ ՎՈՒԱՄ-ը և այլն: Եղել են նաև ուրիշ գաղափարներ, ինչպես օրինակ Մայքլ Լեմերսոնի գաղափարը: Նպատակը տարածաշրջանային կոնֆլիկտները լուծելու համար որևէ կառույցի օգտագործումն էր: Այդպիսի նախաձեռնություններ եղել են Աշոտ Մանուչարյանի, Սուրեն Զոյանի, այստեղ գտնվող որոշ հեղինակությունների կողմից, օրինակ՝ «Կովկասյան Շվեյցարիա» ստեղծելու գաղափարը և այլն: Գերմանացի խորհրդարանական Շեպինգը նույնպես նման գաղափար ուներ: Սակայն ոչ մեկն էլ չի իրագործվել, բացի NGO-ի մակարդակի գաղափարներից:

Ահա այս համատեքստում մենք ականատես ենք ևս մեկ գաղափարի ծնունդի: Եթե սա լիներ մինչև օգոստոսի 8-ը, մեծ ուշադրություն չէր գրավի, ինչպես, ասենք, ուշադրություն չեն գրավում ԵԱՀԿ-ի նախաձեռնությունները, որոնք սովորական են դարձել: Սակայն Հայաստանի նախագահական ընտրությունների արդյունքների, ֆուտբոլային խաղի ու օգոստոսյան պատերազմի համատեքստում այս առաջարկը դառնում է հետաքրքիր:

Կան ինտեգրալ կամ մասնակցային կառույցներ, ինչպես ՄԱԿ-ը, որին մասնակցում են աշխարհի բոլոր երկրները: Եթե պոստմոդեռնիստական տեսակետով նայենք, ապա գոյություն ունի Representative People's Organization, որում ընդգրկված են բոլոր այն ազգերը, որոնք չկան ՄԱԿ-ում: Մյուս տեսակը դաշինքներն են: ՆԱՏՕ-ն ու ՀԱՊԿ-ն դաշինքներ են: Դրանք որոշակի՝ հիմնականում քաղական, ռազմավարական շահ հետապնդող կառույցներ են:

Այս պայմանական բաժանումը հաշվի առնելով՝ կարելի է հասկանալ, թե ՆԱՏՕ-ն ինչու է կորցրել իր իմաստը Մառը պատերազմից հետո: Այն դաշինքից սկսեց դառնալ հավաքական կազմակերպության, նույն կերպ՝ ԵՄ-ն: Իհարկե, իդեալ պոլիտիկի տեսակետից, ոչ այլանսային հավաքական կազմակերպություններն ավելի ուժեղ են, քան այլանսային կազմակերպությունները, որոնք ավելի նեղ տակտիկական նպատակներ են հետապնդում և որոշ ժամանակ անց պետք է փլվեն: Իսկ ոչ դաշինքային

կազմակերպությունները իրենցից կառավարման մոդել են ներկայացնում: Սակայն իրական աշխարհում ոչ ոք այդքան կամք չի ունեցել, որպեսզի «չայլանսանա» պատերազմների ավարտից հետո:

Այն, որ Ռուսաստանը ճանաչեց Հարավային Օսիայի ու Աբխազիայի անկախությունները, անդառնալի քայլ է: Մինչև սեպտեմբերի 11-ը թվում էր, որ համաաշխարհային քաղաքականության մեջ բոլոր կողմերը խուսափում էին անդառնալի արարքներից: Սեպտեմբերի 11-ը ստեղծեց Աֆղանստանի պատերազմը, Իրաքի պատերազմը, որոնք անդառնալի քայլեր էին, Կոսովոյի անկախության ճանաչումը, որը ևս անդառնալի քայլ էր:

Հիմա՝ Աբխազիայի ու Հարավային Օսեթիայի անկախության ճանաչումը արտաքինապես թվում է անդառնալի արարք, եթե Ռուսաստանն իրոք լուրջ է տրամադրված այս հարցի հանդեպ: Բայց մյուս կողմից, Ռուսաստանի ճանաչումը գուցե մեծ նշանակություն չունենա՝ հաշվի առնելով, օրինակ, Հյուսիսային Կիպրոսի ճանաչումը Թուրքիայի կողմից, որը լուրջ հետևանքներ չունեցավ: Իսկ եթե ունենար, ապա աշխարհը կփոխվեր, իսկ դա կնշանակեր, որ Թուրքիայի այս առաջարկը հիմնավոր առաջարկ է: Այդ առումով, եթե Թուրքիան լուրջ է, Իրանին կարելի էր հրավիրել՝ մասնակցելու նախագծին: Ավելին, Հարավային Օսիան, Աբխազիան և Լեռնային Ղարաբաղը նույնպես պետք է ներառվեն այս պակտի մեջ՝ գուցե ոչ լրիվ ստատուսով, կոմպրոմիսային մասնակցությամբ, և այդ դեպքում դա կլիներ հավաքական կառույց: Իսկ ԱՄՆ-ը ու ԵՄ-ը կլինեին այդ կառույցի ամֆիթատրոնը:

Նմանատիպ նախկին կառույցներում Ռուսաստանը, Թուրքիան և Իրանն են եղել առաջնային դիրքերում: Այս անգամ Թուրքիան է անում առաջարկը, և եթե նա որպես ուժեղ դաշնակից ձեռք բերի Ռուսաստանին, ապա նրանք երկուսով կլինեն առաջնային, իսկ Հարավային Կովկասը կմղվի երկրորդական դիրք»:

«Կարելի է մի քանի դիրքորոշում սահմանել այս հարցի շուրջ:

Առաջինը՝ այն, ինչ կատարվեց վերջին տասը տարիների ընթացքում ԱՄՆ-ի կողմից, միջազգային նորմերի միակողմանի ինտերպրետացիաների, կրկնակի ստանդարտների ինտենսիվ օգտագործման և ուժի գործադրման արդյունք է: Կան ուժեր, որոնք փորձում են ռեգիոնալ մակարդակով «քոփի-փեյսթ» անել այն, ինչը ԱՄՆ-ը իրականացնում է գլոբալ մակարդակով:

Երկրորդ՝ որքան էլ ԱՄՆ-ը շարունակում է մնալ գլոբալ ուժ, փորձը ցույց է տալիս, որ եթե ռեգիոնալ ուժերից մեկը գնում է ծայրահեղ քայլերի, ԱՄՆ-ի գործողության հնարավորությունները սահմանափակ են, ասենք՝ ԱՄՆ-ը միանգամից չհասավ Վրաստանին փրկելու: Այսինքն՝ ԱՄՆ-ի հակազդեցությունն ունի իր որոշակի սահմանները: Ռեգիոնալ և գլոբալ ուժերի միջև կա ժամանակային ինտերվալ, որը գուցե ԱՄՆ-ը փորձի կրճատել:

Մյուսը՝ որքան էլ ԵՄ-ը տնտեսապես զարագացած է ու բարգավաճ, այն ևս մեկ անգամ փաստեց, որ աշխարհաքաղաքական առումով շարունակում է մնալ

լուսանցքային: Եվ ԵՄ-ի վերջին հայտարարություններն այն մասին, որ դադարեցնում է բանակցությունները Ռուսաստանի հետ, իրականում հենց ԵՄ-ի շահերին են հակասում, քանի որ դրանց կիզակետում են Ռուսաստանի գազի արտահանումը և եվրոպական ապրանքների համար ռուսական շուկայի բացումը:

Ռուսաստանի համար սա թեստ է, որի միջոցով նա կորոշի, թե իր ուժը մինչև ո՞ր է հասնելու: Եվ այդ ուժը կլինի ավելի մեծ, քան Արևմուտքն է կարծում և ավելի փոքր, քան ռուսներն են կարծում: Շահայի կազմակերպության մեջ ընդգրկված երկրները հակահեգեմոնիկ դիրքորոշում ունեցող երկրներ են, և նրանց համագործակցությունը ավելի շատ տակտիկական բնույթ ունի, քան թե ռազմավարական: Մյուս կողմից դա Ռուսաստանին ձեռնտու է, քանի որ այս երկրները, ասենք՝ Չինաստանը, ԱՄՆ-ի հետ ինչ-որ սակարկություններ են անելու, ինչը ԱՄՆ-ի տեսանկյունից թանկացնելու է Ռուսաստանին սահմանափակելու հնարավորությունները:

Գալով Իրանին՝ պետք է ասել, որ Իրանի համար շատ վտանգավոր իրավիճակ է: Իրանը կարող է կորցնել իր ռեզիոնալ ազդեցությունը ոչ միայն Հարավային Կովկասում, այլև Պարսից Ծոցում և Մերձավոր Արևելքում: Օրինակ՝ այս օրերին Դոհայում տեղի է ունենում Պարսից ծոցի անվտանգության խորհրդի հանդիպումը, որին Իրանը հրավիրված չէ որպես դիտորդ: Բավական ակտիվ են սիրիա-իսրայելական բանակցությունները Թուրքիայի միջնորդությամբ: Սրանք Իրանին երկկողմանի ճնշելու միջոցներ են: Կարելի է հարցադրում անել. արդյո՞ք Իրանին պետք է միջուկային զենք առանց աշխարհաքաղաքական դիրքի, ինչպես Հարավային Կորեայի դեպքում է:

Բնականաբար, Իրանի նման իրավիճակը փակուղային է մեզ համար: Այս պահի դրությամբ մենք փակուղի ենք արևելք-արևմուտք ճանապարհին, իսկ Իրանի փակվելու դեպքում մենք փակուղի կդառնանք հյուսիս-հարավ ճանապարհի վրա: Մեզ համար իդեալականն այն է, որ երկու ճանապարհներն էլ խաչաձևվեն և իրար հետ աշխատեն:

Ինչ վերաբերում է Թուրքիային, ապա թե՛ Մերձավոր Արևելքում, թե՛ Հարավային Կովկասում նրա դերը բարձրացնելու հնարավորություն է տրված: Թե ինչ աստիճանի դա կհասնի, պայմանավորված է ԱՄՆ-ի, Ռուսաստանի ու Իրանի հակազդեցությամբ»:

«Իրանը Կովկասյան պակտ ստեղծելու առաջարկին չի պատասխանել գուցե նաև այն պատճառով, որ լուրջ չի ընդունում դա: Այս դաշինքի ստեղծման գաղափարը հիմնված է մի կոնցեպտուալ սխալի վրա: Ստացվում է այնպես, որ գոյություն ունի Կովկաս կոչված ռեզիոնը: Մինչդեռ իրականությունն այն է, որ նման ռեզիոն գոյություն չունի: Ռեզիոնալիզացիայի տեսությունն այն է, որ ռեզիոնում ընդգրկված տարրերը պետք է միավորված լինեն մեկ ընդհանուր շահով կամ մեկ ընդհանուր վտանգով: Սակայն այս 5 պետությունները, որոնք պետք է ընդգրկվեն այդ պակտի մեջ, չունեն ընդհանուր շահ, կամ գոյություն չունի մեկ ընդհանուր վտանգ այդ 5-ի համար, որը նրանց կմիավորեր: Եթե կա վտանգ, ապա այն ընդհանուր է միայն երկու կամ երեք պետությունների համար, սակայն ոչ հինգի: Չկա ռեզիոնը, որի վրա հնարավոր կլիներ զարգացնել նման դաշինք: Սա պարզապես վերնից դրված մի կոնստրուկտ է»:

«Միացյալ Նահանգները, Ռուսաստանը, Եվրամիությունը ինչ-որ նպատակ ունեին այս ամենի մեջ և հասել են դրան, թե՛ ոչ: Որո՞նք են Թուրքիայի դրդապատճառները:

Պրովոկատիվ ձևով եթե խոսենք, ԱՄՆ-ը իր նպատակներին հասել է, քանի որ նրա նավերն այսօր Սև ծովում են: Առավել քան տասը տարի ԱՄՆ-ը ձգտել է լինել Սև ծովում, բայց չի ստացվել: Այսօր արդեն ամերիկյան 18 նավ Սև ծովում է, ևս 3-ը դեռ գալիս են:

Ռուսաստանի նպատակն արդյոք այն էր, որ Հարավային Օսեթիան ու Աբխազիան ճանաչվեն անկախ, թե՛ Ռուսաստանն ունի ավելի լուրջ նպատակներ, որոնց իրականացումը կապված է այս հնգակողմ պակտի հետ:

Թուրքիայի ինչու՞ էր սա պետք: Բարձրացնել իր դե՛րը. հիշեցնենք, որ մի քանի ամիս առաջ Թուրքիան ռեզիոնալ պետություն չէր համարվում՝ ի տարբերություն Իրանի, որը երկու ռեզիոններում էլ գործոն է»:

«Մեկ տեխնիկական հարց. եթե Ռուսաստանը ճանաչում է Աբխազիան ու Օսիան, ապա Ռուսաստանի տեսակետից այստեղ կա հինգ անկախ պետություն:

Մեկ այլ հարց կապված է Ուկրաինայի զարգացումների հետ: Թեև ամերիկյան նավատորմը Սև ծովում է, բայց ամերիկամետ, նատոյամետ նախագահ Յուզենկոն հանկարծ հայտնվեց օդում: Պարզ չէ՝ ինչի վրա է հենվելու ուկրաինա-նատոյական շարժումը, եթե ոչ նախագահի, իսկ նախագահն այսօր ուժ չի ներկայացնում: Գուցե Ռուսաստանի ու ԱՄՆ-ի համար սա զուտ տեխնիկական մի քայլ է, որը թույլ է տալու սկսել ակտիվ փուլը, որի ժամանակ ինչ-որ բաներ կփոխվեն: Միանգամից ինչ-որ բաներ փոխվեցին Ուկրաինայում, այն դեպքում, երբ մի քանի տարի անընդհատ ոչինչ չէր փոխվում: Նման փոփոխություններ կարող են շատ լինել, ասում են՝ հիմա ավելի հավանական է ԱՄՆ-ի հարձակումն Իրանի վրա: Այսինքն՝ վերջին երկու տարիների փակուղային վիճակն ինչ-որ տեղ բացվեց: Բացվեց և՛ Հայաստանի, և՛ Ռուսաստանի, և՛ ԱՄՆ-ի, և՛ Թուրքիայի համար, որն իրեն այլևս նատոյական պետության պես չի պահում, քանի որ խախտեց Մոնտրոյի պայմանագիրը և թույլ տվեց ամերիկյան ռազմանավերին մտնել Սև ծով»:

«Մենք ակտիվորեն քննարկում ենք Կովկասյան պակտի հարցը՝ չհասկանալով, թե այն ինչ է իրենից ներկայացնում: Սա չի վերածվելու միջազգային տարածաշրջանային կազմակերպության՝ առավել ևս անվտանգության ոլորտում: Սա, ըստ էության, շատ մոտ է Սառը պատերազմի տարիներին առաջ եկած ԵԱՀԽ-ի գաղափարին, որի պայմանավորվածությունների մեծ մասը, եթե չասենք բոլորը, քաղաքական նպատակներ ունեին՝ առանց որևէ իրավական հիմքի: Այդ պատճառով էլ այն սկսեց խարխլվել: Գուցե ճիշտ կլիներ պարզել, թե ինչ մեխանիզմներ է ենթադրում այս պակտը, ապա՝ քննարկել մասնակիցների քանակն ու որակը: Առանց հասկանալու,

թե ինչպես են լուծվելու անվտանգության խնդիրները, անիմաստ է խոսել մասնակիցների քանակի կամ նրանց մասնակցության ձևի մասին:

Հակադրվելով այն տեսակետին, որ ԱՄՆ-ը ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո երկակի ստանդարտներ է օգտագործում, պետք է նշել, որ երկակի ստանդարտները օգտագործվում են դեռ ՄԱԿ-ի ստեղծումից սկսած: Նաև Խորհրդային Միությունն էր դրանք օգտագործում՝ մասնավորապես ներխուժելով Աֆղանստան: Սա կապված է ուժերի հավասարակշռման հետ. եթե դա խախտվում է, կողմերից մեկը, միջազգային իրավունքի խախտմամբ, ինչ-որ գործելակերպ է որդեգրում:

Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանի վարքագծին Աբխազիայում և Հարավային Օսիայում, ապա նա ռազմական գործողությունները սկսեց միջազգային բոլոր նորմերին համապատասխան: Բայց այն պահից ի վեր, երբ Ռուսաստանը հրաժարվեց դուրս բերել իր զորքերը, որոնք գտնվում էին անվտանգության գոտիներից այս կողմ, այսինքն՝ Վրաստանի տարածքում, նա սկսեց խախտել միջազգային իրավունքը և ձեռք բերված քաղաքական պայմանավորվածությունը՝ մասնավորապես Սարկոզիի և Մեդվեդևի պայմանավորվածությամբ ձեռք բերված սկզբունքները»:

«Քաղաքակրթության զարգացումից, 1945թ. սկսած՝ միջազգային իրավունքը եղել է միջոց՝ արդարացնելու ուժերի բախումները: Եվ այնքանով է դա իրավունք, ինչքանով մասնակիցները համաձայն են, որ այդ իրավունքը լինի: Դա փիլիսոփայական հետաքրքիր պարադոքս է: Նույն տիպի պարադոքս գոյություն ունի Ղարաբաղի կամ Աբխազիայի անկախության հարցում, նույնը՝ նաև պատերազմող ահաբեկչի ու քաղաքակիրթ աշխարհի միջև: Դա տարբեր հաշվարկային համակարգերի բախման պարադոքսն է: Վերջերս Կարեն Գևորգյանը մի հոդված էր գրել, որտեղ ասում էր, որ Շամիլ Բասայևը չեչենների համար, անկախ ամեն ինչից, ազգային հերոս է: Այս պատճառով երկակի ստանդարտներ գոյություն չունեն, գոյություն ունեն բազմակի ստանդարտներ, և գոյություն ունի մարդկանց, պետությունների ու ազգերի պակտ կազմելու, իրենց շահերից ելնելով իրար հետ ընկերանալու, ժամանակավոր սիստեմներ կազմելու ունակություն և իդեալական ձգտում:

Ասվածի լույսի ներքո նոր բովանդակություն է ստանում ԱՄՆ-ի շահերի հարցը կամ Թուրքիայի առեղծվածը՝ վերջինս շարունակում է պաշտպանել Ամերիկայի շահերը, թե՞ ոչ: Այսինքն՝ կարելի է իրավիճակին նայել երկու կամ ավելի տեսանկյուններից:

Ինչ վերաբերում է Կովկասի ռեգիոն լինելուն կամ չլինելուն, ապա այն իրական ռեգիոն է՝ հսկայական շահերի ամբողջությամբ, բայց լրիվ պառակտված է: Իսկ ինչու՞ է ամբողջապես պառակտված: Արդյոք պատճառն այն չէ՞, որ նրան պառակտում են հատուկ ուժերը: Ինչու՞ են պառակտում: Պատճառն այն չէ՞, որ այն կարևոր է:

Այս պայմաններում այն, ինչ Հայաստանն է անում, կոչվում է կոմպլեմենտար քաղաքականություն: Սա նշանակում է, որ պետք է այնպիսի արարքներ ընտրվեն, որոնք միաժամանակ համապատասխանում են մի շարք մակարդակների շահերին,

որպեսզի հնարավոր լինի այդ արարքները կատարել՝ հակառակ դեպքում դրանք չեն իրականանա: Այս համատեքստում իրոք կարևոր չէ, թե որն է այս պակտի բովանդակությունը, որովհետև այսօր ապրում ենք միֆոլոգիական արժեհամակարգերի մեջ, որտեղ կարևոր է մասնակցություն vs. չմասնակցությունը: Այսինքն՝ երբ խոսվում է կովկասյան որևէ պակտի մասին, գլխավոր հարցն այն է, թե ով է մասնակցում և ոչ թե՝ ինչի մասին է պակտը»:

«Այդ դեպքում հարց. ենթադրենք Կովկասյան պակտը ստեղծվեց, և ենթադրենք A պետությունը հարձակվում է B պետության վրա: Ինչ մեխանիզմով է պակտը լուծելու այդ խնդիրը»:

«Երկու կատեգորիաներ կան միջազգային հարաբերությունների տեսության մեջ՝ կայունության ու ստաբիլության հասկացությունները: Ստաբիլությունը ներքին կատեգորիա է՝ հասարակական կայունություն, ներքին անվտանգություն: Կայունությունը արտաքին կատեգորիա է: Արտաքին ուժերի ազդեցությամբ ստեղծվում է կայունություն կամ անկայունություն: Հաշվի առնելով այս երկու կատեգորիաները՝ տեսնում ենք, որ ռեգիոնի հիմնական շահը ստաբիլությունն է, իսկ ռեգիոնում տիրող իրավիճակն անկայուն է: Այսինքն՝ երկու տարբեր շահ կա՝ մեկը՝ ներռեգիոնալ, մյուսը՝ ռեգիոնից դուրս, որն աշխատում է ռեգիոնի ռեգիոնալությունը քայքայելու վրա:

Միջազգային իրավունքը պայմանավորվածությունների համակարգ է, որը բխում է հիմնական, մեծ պայմանավորվածություններից: Իսկ դրանք պատվիրաններն են, որոնք մեծացել, երկարել, շատացել են, ասենք՝ միջուկային զենք չտարածելը այսօրվա պատվիրաններից մեկն է: Դրանից բխում է միջազգային օրենքը: Պատվիրան խախտելը մտնում է մարդու շահերի մեջ. մարդն ամեն դեպքում շնանում է, և դա բնական է: Անբնական է, երբ շնանալը բերում է կոնֆլիկտի: Միջազգային իրավունքը փորձում է հնարավորություն տալ պատժել շնանալու համար, բայց շնանալը ենթադրվում է: Նույն կերպ՝ միջազգային քաղաքականությունը ենթադրում է շահերի բախում և ոչ միայն երկակի, այլև բազմակի ստանդարտների կիրառում: Միջազգային իրավունքը ենթադրում է այնպիսի համակարգ, որը թույլ է տալիս պատժել դրա համար:

Այստեղ ուժերի հարաբերակցության խնդիրը կա. եթե կողմը շատ ուժեղ է, միևնույն է, պատժել հնարավոր չէ: Դրա համար ավելի լավ է դուրս գանք միջազգային իրավունքի հարթությունից և փորձենք քննարկել, թե արդյոք հնարավոր է Կովկասյան պակտի ձևավորումն այն ձևով, ինչպես որ հայտարարվել է, և ի՞նչն է ստիպում Մոսկվային համաձայնել այդ առաջարկին»:

«Այս Պակտը մեռելաձին է: Մեծ տերություններին այն պետք է որոշակի time out վերցնելու համար: Ռուսաստանին այն պետք է ստուգելու, թե իր այսօրինակ գործողություններին Արևմուտքն ինչ արձագանք է տալիս: Թուրքիայի համար սա պետք է ռեգիոնում իր դերը բարձրացնելու համար: Բայց հինգ պետություններն էլ մեկը մյուսի

հետ լուրջ խնդիրներ ունեն: Այս առաջարկը որոշ ժամանակ կքննարվի և կդրվի մի կողմ»:

«Անդրադառնալով այն հարցին, թե ինչ կլինի, եթե A պետությունը հարձակվի B պետության վրա՝ նշենք, որ միանշանակ շահում է C պետությունը, այսինքն՝ հայ-ադրբեջանական պատերազմի դեպքում շահում է Վրաստանը, հայ-վրացական պատերազմի դեպքում շահում է Ադրբեջանը, վրաց-ադրբեջանականի դեպքում՝ Հայաստանը: Այս երեք պետությունների սիստեմը բավական հավասարակշռված է: Հինգ պետությունների դեպքում էլ դա որոշակիորեն կպահպանվի: Համենայն դեպս, մեխանիկորեն բավականին հավասարակշռված սիստեմ է, և հնարավոր է՝ պակտը ստեղծվի և ոչ թե պարտադիր պատերազմը բացառելու, այլ ինչ-որ կոնֆիգուրացիայով այն սահմանափակելու համար»:

«Ինչ-որ առումով մինչև այս պահը, Կովկասում այդ ստաբիլության պակտը կար, որովհետև Վրաստանը, որոշակի խնդիրներ ունենալով հանդերձ, Ռուսաստանին դիմակայում էր հյուսիսից, Հայաստանը՝ Թուրքիային, նույնը կարելի է ասել Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունների մասին: Այսինքն՝ ստաբիլություն կար մինչև այս պակտը, իսկ հիմա պակտը թույլ է տալիս Իրանին դուրս մնալ համակարգից ու դառնալ անկանխատեսելի»:

«Տպավորությունն այն է, որ մենք շատ խորացանք պակտ բառի մեջ: Նախ դա պակտ չէ, այլ պլատֆորմ: Առաջարկը պարզապես համագործակցելն է և կայունություն պահպանելը (կանգ առ Ռուսաստան, մի՛ խորացիր Վրաստանի մեջ, թե չէ Հայաստանը կբարձրացնի Ջավախքի հարցը): Ռուսաստանն էլ հիմա կանգ է առել: Սա երկար չի տևելու, մանավանդ եթե հաշվի առնենք, որ Իրանը չի մասնակցելու: Իրանն այս հարցին չի էլ անդրադառնա, որովհետև պատմությունից հայտնի է, որ նման հարցերին Իրանը արձագանքում է ասենք 100 տարի անց, բայց արձագանքում է շատ լավ»:

«Իհարկե բարդացնել պետք չէ, սակայն կարևոր է հասկանալ Թուրքիայի այսօրվա վիճակն ու նպատակները: Կարելի է վարկած առաջ քաշել, որ Թուրքիան այսօր խուճապի մեջ է, քանի որ հարցականի տակ են դրված նրա հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ. Թուրքիան զենք է մատակարարել վրացիներին, օժանդակել է վրացական տարբեր ռազմական ենթակառուցների զարգացմանը: Սա մի կողմն է, մյուս՝ ավելի վտանգավոր կողմն այն է, որ վտանգված են ենթակառուցվածքները. միայն Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթատարի հարցը Թուրքիայի համար հսկայական վտանգ է: Բացի այդ, «Երկնագույն հոսքը», որ գալիս է դեպի Թուրքիա, ևս որոշակիորեն կախման մեջ է: Միայն Թուրքիա-Ռուսաստան առևտրային շրջանառության ծավալը 26 մլրդ դոլար է: Սա և՛ Թուրքիայի, և՛ Ռուսաստանի համար հսկայական թիվ է: Այս ամենն այն պայմաններում, երբ Թուրքիան պետք է հստակ կողմնորոշվի՝ թողնելու՞ է ամերիկյան նավերի մուտքը Սև ծով, շարունակելու՞ է կամուրջ լինել Վրաստանի համար, ՆԱՏՕ-ի

ու ԱՄՆ-ի կողմից օգտագործվելու՝ է որպես Վրաստանին քաղաքական ռեսուրս և այլ օժանդակություն տվող, թե ոչ:

Մյուս կողմից՝ քանի որ Բալկանների հարցերն ավարտվեցին, սկսվում են Կովկասի հարցերը: Ռուսաստանն իր քայլն արեց: Մինչ այդ արվել էին բազմաթիվ քայլեր, որոնց դեմը Ռուսաստանն ուզում էր առնել, բայց առանց ռիսկի գնալու: Այդ պատճառով էլ ստեղծվեց Սև ծովի, ինչպես նաև Սև և Կասպից ծովերի արանքում ընկած տարածքների ներկա իրավիճակը: Ռուսաստանի կտրուկ քայլն արդյո՞ք առաջինն է, թե դա այն քայլն է, որով իրավիճակը եկավ ինչ-որ կայուն համակարգի ձևավորման: Եթե այս հարցերին չպատասխանենք, մենք չենք կարող ասել, թե որոնք են լինելու ՀՀ գործողությունները»:

«Այստեղ կարևոր է նաև ամերիկյան պերսպեկտիվը: Հինգ կարևոր կետ կա այդ առումով: Առաջին՝ վերջին իրադարձություններում իրականում հաղթողներ չկան, բոլորը տարբեր աստիճանի պարտվողներ են: Միակ հաղթողը Իրանն է: Որքան առանձին ու հեռու են Մոսկվան ու Վաշինգթոնն իրարից, այնքան դա ձեռնտու և անվտանգ է Իրանի համար: ԱՄՆ-Ռուսաստան հարաբերությունների ցանկացած լարում միայն օգնում է Իրանին:

Երկրորդ՝ Բաքու-Թբիլիսիի փակումը թույլ տվեց Ադրբեյջանին Իրանի տարածքը օգտագործել որպես պահեստային ճանապարհ: Իրանի համար սա կարևոր էր, որովհետև ցույց տրվեց, որ, անկախ ԱՄՆ-ի ցանկությունից, հարցականի տակ է ԲԹՁ-ի կարողությունը Իրանին մեկուսացնելու և Ռուսաստանը շրջանցելու հարցում: Մյուս պարտվողը, որի մասին շատ չի խոսվում, Իսրայելն է, որի դերն ու ԱՄՆ-ի հետ շատ ակտիվ օրակարգը Վրաստանում բացահայտվեց ու հաստատվեց օգոստոսյան ճգնաժամից հետո:

Մյուս կարևոր կետը, որը հստակեցվեց վրացական ճգնաժամից հետո, այն է, որ ՆԱՏՕ-ի ընդլայնումն այս տարածաշրջանում կանխվեց: Ամերիկյան կողմը միշտ կարծել է, որ Վրաստանը ռազմական մակարդակով դեռևս պատրաստ չէ անդամակցել ՆԱՏՕ-ին, այդ անդամակցությունն ավելի շատ քաղաքական որոշման արդյունք էր: Իսկ հիմա խնդիր է նաև Վրաստանի ֆինանսական իրականությունը, քանի որ Ռուսաստանը փլուզեց ենթակառուցվածքային համակարգը: ՆԱՏՕ-ի համար Վրաստանը մինիմալ համապատասխան վիճակի բերելը հսկայական ֆինանսական ծախսերի հետ է կապված, ինչը ներկայում իրատեսական չէ:

Մի հետաքրքիր և անհանգստացնող կետ ևս. մինչ այժմ ԱՄՆ-ի համար տարածաշրջանի ռազմական կենտրոնը համարվում էր Վրաստանը, սակայն այսօր, հատկապես Չեյնիի՝ Ադրբեյջան այցից հետո, ամերիկյան նոր մտեցումը կարող է լինել այն, որ հավանաբար ԱՄՆ-ի համար Ադրբեյջանը պետք է լինի նոր ռազմական կենտրոն՝ որպես կենտրոնասիական ռազմական, կասպյան ուժ՝ Քաշաղանի, Ղազախստանի հետ էներգետիկ օղակներով, և սա անհանգստացնող է:

Երրորդ, Թուրքիային այսօր կարելի է հաղթող ճանաչել, քանի որ նա վերադարձրեց այն, ինչ կորցրել էր: ԱՄՆ-Թուրքիա ռազմական շարունակվող լարվածության շնորհիվ Թուրքիան այսօր կարող է իր ռեզիոնալ ուժը վերականգնել:

Ինչ վերաբերում է Թուրքիայի կայունության պակտի ծրագրերին, ապա Թուրքիան սրանով փորձում է իր ձեռքը վերցնել դիվանագիտական նախաձեռնությունը տարածաշրջանում: Թուրքիայի համար ավելի կարևոր է ոչ թե պակտը և այդ ծրագիրը, այլ պրոցեսը՝ դիվանագիտական ընդգրկումը, օրակարգը, Թուրքիայի առաջնորդությունը և այլն:

Չորրորդ՝ նոր ուղղություն է զարգանում: Կարող է զարգանալ ռուսական մի այնպիսի նախաձեռնություն, երբ ԱՄՆ-ը առաջին անգամ ստիպված լինի ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել ՎՈՒԱՄ-ին և այն ամենին, ինչով կարելի է հակազդել Ռուսաստանին: Ադրբեջանն ու Թուրքիան սկզբում վատ ընդունեցին ռազմական ճանապարհով հարցը լուծելու Սահակաշվիլիի քայլը, սակայն ոչ թե այն պատճառով, որ միջոցը ռազմական էր, այլ այն պատճառով, որ Սահակաշվիլին ռազմական լուծման գնաց՝ դեռ պատրաստ չլինելով դրան: Այժմ ադրբեջանցիները, հատկապես ամերիկամետ գեներալները, այսպես են մտածում. «Մենք չենք կրկնելու այդ սխալը. մինչև ռազմական գործողությունների դիմելը, մենք կպատրաստվենք դրանց»: Սա է անհանգստացնող հարցը:

Մյուս կողմից՝ չնայած ԱՄՆ-Ռուսաստան լարված հարաբերությունների մասին մեդիայի հաղորդագրություններին՝ Մինսկի ձևաչափը կասկածի տակ չէ, որովհետև և՛ Ռուսաստանին, և՛ ԱՄՆ-ին ձեռնտու է այդ ձևաչափը մեկ պատճառով՝ կանխել Ադրբեջանին Ղարաբաղի համար պատերազմ սկսելու գործում: Նույնիսկ ռուսներին է ձեռնտու այս status quo-ն՝ ոչ ճանաչել Ղարաբաղը, ոչ էլ վտանգել ներկա status quo-ն: Միննույն ժամանակ Ռուսաստանը ցանկանում է բարելավել հարաբերությունները Բաքվի հետ Հայաստանի հաշվին: Իսկ Հայաստանն այսօր չնչին լծակներ ունի դրա դեմ:

Հինգերորդ՝ ամերիկյան պերսպեկտիվի համար հետևյալ խնդիրները կարևորություն չեն ներկայացնում՝ Աբխազիայի, Հարավային Օսիայի ճանաչումն իրոք խնդիր չէ ԱՄՆ-ի համար և ոչ էլ՝ առաջնահերթություն: Հարցը ճանաչումով չի ավարտվում, հարցը կավարտվի, երբ Հարավային Օսիան դառնա ՌԴ-ի մաս՝ միանալով Հյուսիսային Օսիային, իսկ Աբխազիայի հարցն ավելի դժվար է և դեռևս՝ չլուծված:

Մյուսը՝ Կովկասը ԱՄՆ-ի համար դեռ այդքան կարևոր չէ, ավելի կարևոր է Կենտրոնական Ասիան: Եթե Ռուսաստանն իրոք ուզենա առձակատել ԱՄՆ-ի հետ, ապա դա կլինի ոչ թե այս տարածաշրջանում, այլ Կենտրոնական Ասիայում, որը չափազանց կարևոր է Աֆղանստանում կատարվող գործողությունների համար: Եթե ուշադրություն դարձնենք, ԱՄՆ-ը օգոստոսի 7-ին ու 8-ին կույր էր կովկասյան իրադարձությունների հարցերում, քանի որ այդ նույն օրերին Պակիստանի նախագահ Մուշարաֆը իմպիչմենտի էր ենթարկվում: ԱՄՆ-ը ավելի շատ այն ռեզիոնում էր, քան այս:

Կարևորն այն է, որ տարածաշրջանային նոր զարգացումները տեղի են ունենալու տնտեսական շահերի հիմքի վրա՝ առևտրային պատերազմ Ռուսաստանի ու Թուրքիայի, ԱՄՆ-ի ու Ռուսաստանի միջև և այլն: Չնայած էներգետիկ հարստությանը՝ Ռուսաստանը թույլ է, որովհետև դեռ չունի զարգացած ենթակառուցվածքներ: Ամերիկացիները սա օգտագործելու են: Դա պատճառ է դառնալու Հայաստանի տնտեսական ճգնաժամի համար՝ սննդամթերքի, գազի գների աճ և այլն:

Ամերիկյան արտաքին քաղաքականության տեսակետից Օբամայի և ՄակՔեյնի ճամբարներում կա այն գոյումը, որ սխալ էր Հայաստանն առանց կովի զիջել Ռուսաստանին, և հնարավոր է, որ նրանց առճակատումը Ռուսաստանի հետ տեղի ունենա Հայաստանում, ինչը շատ վտանգավոր է»:

«Մի նկատառում ասվածի վերաբերյալ. ճիշտ է, Վրաստանի համար ՆԱՏՕ-ն այլևս չկա, սակայն կա Ուկրաինայի խնդիրը, որը շատ կարևոր է: Կարևոր է նաև հետևյալ խնդիրը. 2017թ. ավարտվում է Սևաստոպոլի ռազմախարսխի ժամկետը, դա նշանակում է, որ խնդիրները պետք է հիմա սկսել լուծել»:

«Իհարկե, Կենտրոնական Ասիան կարևոր է, սակայն այնտեղ հաստատվելու համար այսօր պետք է լուծվի Կովկասի խնդիրը: Հասկանալի է, որ վերջին երեք շաբաթվա ընթացքում ամերիկացիներն անզուսպ ակտիվություն են ցուցաբերում Ոզբեկստանում, Տաջիկստանում, Ղազախստանում: Սակայն դա արդյունք չի տա, նախ՝ քանի որ Կենտրոնական Ասիայի պետությունները սարսափահար են Ռուսաստանից, մյուս կողմից՝ հիմնական շահողը Չինաստանն է: Աստանան աստիճանաբար ավելի է կապվում Պեկինին, քան որևէ այլ երկրի, Դրոդզստանի առևտրային ծավալի 82 տոկոսը Չինաստանից է գալիս, Թուրքմենստանի խողովակաշարի համար երրորդ գիծն է կառուցվում դեպի Չինաստան: Առանց Կովկասի՝ ԱՄՆ-ը Կենտրոնական Ասիայում անելիք չունի:

ԱՄՆ-ի քաղաքական հիմնական սխալներից մեկն այն է, որ Հայաստանի հետ գործունեությունը սահմանափակված է: Կովկասի ամենակարևոր պետությունը Հայաստանն է, ինչքան էլ հարուստ լինի Ադրբեյջանը, ինչքան էլ Սև ծովի վրա գտնվի Վրաստանը»:

«Այս անվտանգության պակտի նախաձեռնությամբ Հայաստանն առաջին անգամ ռազմավարական կարևորություն է ձեռք բերում, որովհետև Թուրքիայի ազգային անվտանգության տեսանկյունից, սահմանների բացումը ձեռնտու է, քանի որ դա տնտեսապես կկայունացնի քրդական ռեգիոնները: Ավելին, Հայաստանը կարող է դիտվել էներգակիրների տեղափոխման ավտերնատիվ ճանապարհ:

Իրանի ու ԱՄՆ-ի միջև սկսված գործընթացը՝ կապված Իրանում ամերիկյան ներկայացուցչությանը հետ, դադարեցվեց ամերիկյան ընտրությունների պատճառով: Սակայն ով էլ ընտրվի, դա մնալու է օրակարգային խնդիր, որովհետև Իրանը կարևոր տնտեսական ու քաղաքական նշանակություն ունի ոչ միայն Պակիստանի,

Աֆղանստանի հարցերում, այլ որ շատ կարևոր է՝ Չինաստանի մուտքը Պարսից ծոց, սևծովյան և այլ ենթակառուցվածքներ արգելելու տեսանկյունից: Իրանա-ամերիկյան հարաբերություններում լինելու է որոշակի նորմալացում, ընդ որում՝ շատ պրագմատիկ: Դա սկսվել է Իրաքից, երկրորդը լինելու է Աֆղանստանը, երրորդը կապված է լինելու Չինաստանի հետ:

Այս պատճառով, Թուրքիան, այնուամենայնիվ, աննախանձելի վիճակում է: Անշուշտ, թուրքական քաղաքականությունը, միևնույն է, ուղղված է դեպի ԵՄ, և այդ ուղղվածության հետ մեկտեղ նա ստիպված է հստակ դիրքորոշումներ ընդունել՝ ՆԱՏՕ-ի անդամ լինելով: Սա լուրջ սահմանափակումներ է մտցնում տարածաշրջանային գործոն դառնալու հարցում»:

«Եթե որևէ պետություն իր տարածքում գտնվող էթնիկ փոքրամասնությունների նկատմամբ ճնշումներ է գործում, ապա կարող է զրկվել այդ տարածքի նկատմամբ վերահսկողության իրավունքից: Մեր արտաքին քաղաքական գերատեսչությունը, բացի պատմական իրողությունից և այն պոստուլատից, որ Ղարաբաղը երբեք Ադրբեջանի կազմում չի եղել, պետք է որդեգրի նաև այս սկզբունքը՝ ղարաբաղյան հիմնահարցում կիրառելով նաև զուտ այդ տարածքում ապրող մարդկանց ֆիզիկական անվտանգությունը ժամանակին չապահովելու փաստը»:

«Ի՞նչ պետք է անի Հայաստանը: Հայաստանը չի կարողանում հասկանալ, որ ռազմավարական սխալ է գործում՝ թերագնահատելով իր կարևորությունը Ռուսաստանի համար՝ գերագնահատելով վերջինի ռազմավարական դերը: Մեր խնդիրները ներքին են՝ կոռուպցիա, վատ կառավարում: Չկա իրական ռեֆորմներ անցկացնելու քաղաքական կամք: Հայաստանից է կախված, թե ինչքանով կօգտագործվի տրված հնարավորությունը: Կարևոր է նաև, որ Թուրքիային վերաբերող հարցերում Հայաստանի Հանրապետությունը նախաձեռնությունը սփյուռքից վերցնի իր ձեռքը»:

«Ղարաբաղը բաց ռեսուրս է շատերի համար, մեզ համար՝ ևս: Ի տարբերություն Օսիայի ու Աբխազիայի, Ղարաբաղը կայացած համակարգ է, որը ժամանակ առ ժամանակ ձգտում է ներառվել մեծ համակարգի մեջ, իրականում այն արդեն Հայաստանի մեջ մտած բլոկ է: Այսինքն՝ այս պայմաններում Ղարաբաղի ճանաչման կամ չճանաչման հետ խնդիր չունենք»:

«Ղարաբաղի ճանաչման հետ կապված հետևյալ խնդիրը կա: ԵԱՀԿ-ում Ղարաբաղը համարվում է մի հարց, որը պետք է ներկայացվի Մինսկի կոնֆերանսի քննարկմանը, և Ղարաբաղի հստակ կարգավիճակը կարող է սահմանել միայն այդ կոնֆերանսը: Մեր կողմից ճանաչելը կդիտվի այդ պայմանավորվածությունների խախտում, ցանկացած այլ լուծում՝ նույնպես»:

«Հայաստանը տուժելու է ցանկացած կոնֆլիկտից: Դա ցույց տվեց նաև պատերազմը Վրաստանում: Սահմանները միշտ կարող են փոխվել: ԽՍՀՄ-ի

փլուզումից, Կոսովոյի, Աբխազիայի ու Հարավային Օսիայի անկախությունից հետո պարզ դարձավ, որ սահմանների անքակտելիության սկզբունքը դադարեց գոյություն ունենալ: Ամեն վայրկյան ցանկացած սահման կարող է փոփոխվել, և ոչ մի սահման անցավ չի փոփոխվում: Ցավոք, ինչպես նախկինում, այնպես էլ հիմա մեզանից ոչ մեկ չի հարցնելու՝ փոխվելու՞ են մեր սահմանները, թե՞ ոչ»:

«Այսինքն՝ սպառնալիքը կա: Փոփոխությունները շարունակվելու են և բերելու են նոր քարտեզի ձևավորմանը: Մենք դրանց պետք է պատրաստ լինենք, փորձենք ձևակերպել այն, ինչ անվանում ենք հայաստանակենտրոն ցանցապետություն: Դրան կարելի է հասնել միայն, եթե կենտրոնը մաքուր է, ուժեղ է, մտածող և իր միտքը սփռելու հնարավորություններ ունի»:

«Շնորհակալություն մասնակցության համար»: